

Det samlade, gedigna resultatet av den entusiasm och upptäckarglädje som inspirerade 300-årskollokviet i Paris och Sceaux har väckt förhoppningen att Madame Du Châtelet, som under sin samtid åtnjöt europeisk ryktbarhet, nu på nytt ska kunna inta sin rättmätiga plats i vetenskapshistorien.

Sven Björkman

Kjell Lekeby (utg.), *Gustaviansk mystik: alkemister, kabbalister, magiker, andeskådare, astrologer och skattgrävare i den esoteriska kretsen kring G. A. Reuterholm, hertig Carl och hertiginnan Charlotta 1776–1803* (Stockholm: Vertigo 2010). 539 s.

Det är en lika talande som lockande titel. Och det tål att upprepas: källtextutgivning är i vårt land och för dagen eftersatt, kanske för att sådan anses sakna meritvärde samtidigt som den ofta har en mer bestående nytta än många forskningsrapporter av standardmodell. Kanske också det sena 1700-talet har varit missgynnad. Memoarer och brev om de olika krigshändelserna föreligger sedan länge medan de idéhistoriska källorna uppfattats som mer knutna till glansperioden generationen innan. Onekligen har den gustavianska perioden inte haft det bästa rykte för till exempel svensk vetenskap. Då rådde järnår, upplysningen hade slocknat, så varför bry sig?

Men allt detta ger fascinerande inblickar i tankevärldar och sociala mönster. Internationellt har bland annat Margaret Jacobs forskning visat samspelet mellan tidsrörelserna och frimureri. Sådan forskning bedrivs numera också i Sverige, av Harry Lenhammar, Kjell Lekeby, Susanna Åkerman, Andreas Önnersfors, Göran Anderberg, Henrik Bogdan och andra. Det svenska frimureriet, i år 275 år, börjar få sin historia. Och nu öppnas också portarna till både käll- och källarvalven ner under Bååtska palatset på Blasieholmen, till Svenska

Frimurarordens arkiv. Huvudperson i Lekebys utgåva är Gustaf Adolph Reuterholm, men vi möter också Hertig Carl (Karl XIII) med gemål Hedvig Elisabet Charlotta, nekromantern Gustaf Biörnram, riksrådet och skalden Johan Gabriel Oxenstierna, kabbalisten och hovmagikern Hindrich Gustaf Ulfenclou och många andra. Från och till skymtar också Gustav III:s undflyende gestalt liksom hans runde sekreterare Elis Schrödenheim.

Kjell Lekeby börjar antologin med en femtiosidig inledning, varpå följer ett drygt hundrasidigt avsnitt hämtat ur Reuterholms skrifter, därpå femtio sidor med texter knutna till Björnram. Ett antal avsnitt behandlar magi, kabbala och hieroglyfer och så vidare. Texterna är antingen författade eller avskrivna av Reuterholm och publicerade här för första gången. Innehållsförteckningen hade kunnat vara mer hjälpsam i fråga om vad som är vad. Egentligen ger den detaljerade tabellen över texterna ställd mot numreringen i Frimurarordens arkiv (s. 67 ff.) bättre besked. Ett avslutande hundrasidigt appendix plockar ur tidigare tryckta framställningar av Crusenstolpe och Schinkel-Bergman. Det ena brottstycket följer på det andra serverat med generös hand. Man kan få någon utgåva av Gjørwell eller Lagerbring i tankarna. Här erbjuds väldigt mycket som den utomstående hittills inte fått titta på. Är det då sensationellt?

Kanske inte, men perioden framträder härmed rikare. Skuggor mot muren får röst, ambitioner och drömmar blir synliga, förhållandet till de döda, till sanningen och visdomen formuleras. Reuterholm är sannerligen inte en gestalt att ta till sitt bröst, men också läsaren grips av den modersbundenhet hans anteckningar visar. Han är hängiven samlare av drömmar och tycks leva upp om natten. Tidens jet-settare passerar, läsaren får träffa Mamsell Arvidsson, pythian med sina spådomar, åse det som här stavas "negromantik" eller röra sig på ocharmiga kyrkogårdar tillhöriga Sankt Johannis eller den dystra Kärnbo kyrka vid Gripsholm. Man ägnar sig åt alkemi och

kemi, vänder och vrider på paddstenar, ormstenar och korpstenar. Och man tycks vara i god tro. Förbluffande många är militärer, ett efter andlighet längtande släkte. Prästerskapet kan spela med, men däremot saknas andra akademiker. Just sociologiska frågor är tacksamma att ställa. Andreas Önerfors har tidigare framhållit förekomsten av kvinnliga frimurare och Lekeby kan visa en krets av frimurarinnor runt Hedvig Elisabet Charlotta. Vidare har det starka finska inslaget ofta framhållits, till exempel växte Reuterholm upp på Svidja utanför Helsingfors.

Utgivningsprinciperna är så enkla som möjligt, ordförklaringar ges inom parentes i stället för det omständliga med att leta reda på en not längst bak. Men kommentarerna är en smula förvirrande satta efter texterna. Bokstavligen behöver de just introduktioner. Utförandet på grått papper och med svag bildåtergivning (blyertsteckningarna går inte fram) kan inte kallas vara de luxe, men hellre det än ingen utgivning alls. Litet slarv i korrekturen förekommer, som att Carl Forsstrand kallas Forsberg. Vad som ingår i den femhundra sidiga volymen är uttryckligen ett "urval", men vad som inte kommit med får vi inte veta. Skattjakten kan kanske fortsätta. En säregenhet är att Martin Lamms insats inte ordenligt diskuteras. Hans klassiska *Upplysnings-tidens romantik* (1918–1920) och biografien över Oxenstierna från 1911 är så gott som osynliggjorda. Lamm förekommer inte i registret men passerar i texten en smula undgängd som representant för en distanserad "utanför-attityd" (s. 20). Läsaren önskar sig alltså en tydligare forskningsöversikt. Man kan lägga märke till att titeln *Gustaviansk mystik* täcker ganska mycket hokus pokus, men att inledningen definierar "mystik" som sann gudsupplevelse till skillnad från "mysticism". Också andra begrepp kan provas och prövas, exempelvis esoterism och ockultism. Här finns alltså, kort sagt, ett rikt forskningsfält serverat.

Gunnar Broberg

Martin Linde, *I fädrens spår?: bönder och överbet i Dalarna under 1700-talet* (Hedemora: Gidlund, 2009). 349 s.

Historikern Martin Linde, för närvarande verksam vid Göteborgs universitet, utvidgar i sin nyutkomna bok *I fädrens spår?* den typ av empiriska studier som låg till grund för hans avhandling *Statsmakt och bondemotstånd* (2000). Tidsperioden och typen av källmaterial för den empiriska studien är till stor del desamma. Det rör sig i huvudsak om officiell korrespondens, kameralt material, besvärsskrivelser och rättsligt material. I avhandlingen undersöktes Askers härad. I den nyutkomna boken är fokus i stället på tre socknar i Leksands närhet i Dalarna.

Trots att den empiriska basen för studien på så vis alltså är sig lik präglas *I fädrens spår?* av nya frågeställningar. Linde riktar in sig på den bekanta bilden av Dalarna som det mest svenska av landskap, med uråldriga traditioner av självständiga bönder med en framträdande position i rikets politiska liv. I synnerhet är det Dalarnas påstådda upprorstradition Linde fokuserar på. Den snävare frågan han söker besvara är varför allmogen inte gjorde uppror under det stora nordiska krigets år, i synnerhet under de år av 1710-talet då krigslyckan vänt, kungen befann sig i Turkiet och nöden i riket var akut. Om det fanns sådana starka upprorstraditioner, var då inte detta tillfället att agera? Författaren breddar dock hela tiden diskussionen och för en kontinuerlig dialog med forskningsläget om generella frågor såsom statlig maktutövning, böndernas politiska makt och inflytande samt idé- eller mentalitetshistoriska frågor om allmogens politiska medvetande.

Linde arbetar med en i grunden historiematerialistisk förklaringsmodell. Han ser vidare bönderna som i allt väsentligt rationella aktörer. Han avvisar också allt tal om interaktion eller konsensus, utan ser relationerna mellan överhet och undersåtar som präglad av klasskamp, närmare bestämt en intresse-